

КОНОТАЦІЯ КОМПОНЕНТІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗУХВАЛОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Липка Світлана Іванівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри німецької філології

факультету іноземних мов

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Важливим методологічним моментом будь-якого дослідження лексичної семантики є питання статусу *конотації*. Поняття *конотація* (лат. *connotatio* – додаткове значення) у лінгвістиці використовується для опису супутнього емоційно-експресивного значення мовної одиниці, яке пов'язане з описовим значенням та доповнює його. К. Ердманн до *конотації* крім додаткового значення (*Nebensinn*) відносить ще й емоційне забарвлення слова (*Gefühlswerte*), а також евалюативну, емотивну й апелятивну оцінку позначуваного поняття через індивідуальне сприйняття [3, с. 341]. Залежно від конотації розрізняють *меліоративну* (позитивну) та *пейоративну* (негативну) оцінку. Як засвідчують дослідження О. Гаврилів, В. Карасіка, О. Кульчицької, Ю. Левіна, Л. Мардієвої, В. Мокієнко (див. [2]) та ін., мовленнєві одиниці з негативним та негативно-оцінним значенням переважають над меліоративними. Причиною цього, на думку науковців, є екстралінгвальні чинники. Відомо, що психологічно людина бере до уваги насамперед негативні характеристики інших людей у соціумі, розцінюючи їх як такі, що можуть становити для неї небезпеку. Позитивні ж риси сприймаються нею як частина чогось невіддільного. Джерелом пейоративності є сама людина зі всіма недоліками характеру, зовнішності та створюваної нею соціальної дійсності. Своєю чергою О. Гаврилів зараховує до

конотативного аспекту лексичного значення слова (ЛЗС) лише емотивний компонент, що дає підставу вважати обидва терміни синонімами: конотативний аспект ЛЗС = емотивний аспект ЛЗС. Оцінний компонент вона відносить до структури сигніфікативного аспекту ЛЗС. Експресивний компонент, на її думку, не є частиною структури лексичного значення, оскільки експресивність пейоративних одиниць (ПО) – це результат актуалізації їхнього пейоративного значення в мовленнєвому акті [4, с. 36; 1].

У нашій розвідці під *пейоративами* ми розуміємо лексичні одиниці (ЛО), в структуру лексичного значення яких входить конотативний аспект (негативна емотивна сема), за допомогою якого виражається негативне ставлення мовця до адресата [4; 1]. Пейоративну лексику (ПЛ) розглядають на двох рівнях: *парадигматичному* – абсолютна соціально-оцінна лексика, зафіксована в словниках, та *синтагматичному* – релятивна соціально-оцінна лексика, тобто слова, що є аксіологічно конотованими лише в конкретному контексті [1; 3]. Вивчення мовлення в конфліктних ситуаціях показує, що мовець не обмежується лише ПЛ, зафіксованою у словниках, а використовує також нейтральні лексеми, які в певному контексті виступають у ролі лайливих слів: відбувається „аплікація“ негативної емотивної семи на семантику нейтральної лексеми (див. [2]).

Як засвідчує проведений нами комплексний лексикографічний та контекстуальний аналіз [2], компоненти лексико-семантичного поля (ЛСП) на позначення *зухвалої поведінки*, поза сумнівом, можуть виступати у ролі релятивної ПЛ, оскільки належать до групи *оцінних непохідних негативно конотованих лексем на позначення рис характеру і способу поведінки людини, які у відповідних контекстах стають пейоративами*. Диференційною семою таких ПО є назва риси чи способу поведінки, які є підставою для негативної оцінки і викликають у носіїв мови негативні емоції. До складу сформованого на основі комплексного (парадигматичного, синтагматичного та епідигматичного) аналізу ЛСП входять: лексико-семантична група (ЛСГ) прикметників: *fresh,*

dreist, unverschämt, ungezogen, impertinent, unverfroren, rotzig, keck, vorlaut, schnippisch, unartig, patzig, pampig, schamlos, schnodderig, ausfallend, schnöselig; ЛСГ іменників на позначення поведінки: *Frechheit, Unverschämtheit, Impertinenz, Dreistigkeit, Chuzpe, Unverfrorenheit, Ungezogenheit, Unart, Lümmelei, Insolenz, Ungehörigkeit, Anmaßung, Respektlosigkeit*; ЛСГ іменників на позначення особи: *Flegel, Lümmel, Rüpel, Grobian, Schnösel, Rowdy, Lackel, Bengel, Rabauke, Frechdachs, Flaps, Zyniker*; ЛСГ дієслів: *sich erdreisten, erfrechen, erkühnen, anmaßen, unterstehen, vermessen, erlauben, wagen, unterfangen, erkecken, herausnehmen*.

Згідно з О. Гаврилів, домінанта *Frechheit*, належить до виділеної нею групи лайливих слів (*Fluche*), а вираз „*So eine Frechheit*“ сприймається інтерв'юєнтами так само негативно (судячи за шкалою інтенсивності), як і лайливі слова *Arsch* чи *Arschloch* [4, с. 57]. Компоненти *Präpotenz, Unhöflichkeit, Rücksichtslosigkeit* є семами лексеми *Arschloch* [4, с. 46].

Проведений аналіз підтвердив також твердження, що контекст може впливати на актуалізацію одного з пейоративних значень абсолютної пейоративної лексеми чи однієї із диференційних сем пейоратива, конкретизувати, підсилювати пейоративне значення, а також розширювати сферу вживання пейоратива, послаблювати пейоративність лексеми і навіть перетворювати її у пестливе слово [1; 2]. Так, наприклад, лексема *Frechdachs* у одних контекстах негативно конотована і позначає невихованого, нескромного, хитрувато-лукавого, нахабного, розв'язного (молодого) чоловіка (*Und dazu noch ein unverschämter Frechdachs, weil man es wagte, Seine Majestät, den Arminen-Trainer mit einer Frage nach der Mannschaftsaufstellung zu behelligen*_[SPIEGEL ONLINE, 17.03.2007]), а в інших виступає як позитивно конотоване, доброзичливе, здебільшого жартівливе розмовне слово на позначення зухвалої дитини, має пестливе значення („***Du kleiner Frechdachs***“, *sagt Ute und setzt sie kopfschüttelnd auf das Schaukelpferd, „bist einfach zu faul zum Laufen“* [ZEIT ONLINE, 01.02.2008]).

Здійснивши лексикографічний аналіз іменника *Flegel*, ми визначили для нього тільки один семний комплекс, який дає повністю негативну оцінку: „(abw.) *Ein Mann oder Junge, der sich unanständig, grob und rücksichtslos, zu salopp benimmt, der als ungeschliffen, schlecht erzogen angesehen wird; Lümmel:* (негат.) чоловік чи хлопець, який поводить себе непристойно, грубо, нешанобливо, занадто розв'язно, фамільярно і вважається неотесаним, погано вихованим; хам“ (*Höfliche Zeitgenossen wiederum verwandelten sich in impulsive Flegel, die ihre Mitmenschen ungehemmt beleidigten* [DER SPIEGEL, 02.02.2008]). Проте при контекстуальному аналізі у низці текстів цей іменник не сприймався як однозначно негативний, а, радше, як позначення осіб чоловічої статі, що ведуть веселий, безтурботний спосіб життя. При цьому їхня поведінка не завжди є неприємною чи образливою для оточення, інколи навіть, навпаки, сприймається позитивно, викликає захоплення (*In dem "Struwelpeter von heute", der 1914 von Fried Stern gezeichnet wurde, begegnet man in diesem "Bilderbuch für die Großen" einem inzwischen geläuterten Struwelpeter, einem "wackeren Flegel", der die Tiere wie die Natur liebt ...* [DIE WELT, 13.06.2009]).

Домінанта ЛСГ прикметників *frech* має сім семних комплексів, шість з яких негативно конотовані і тільки семний комплекс 3: „*Tollkühn, verwegen, waghalsig* – відважний, сміливий, відчайдушний" сприймається як меліоративний, позначаючи позитивну рису характеру, притаманну зазвичай молодим енергійним людям, найчастіше спортсменам (особливо футболістам і гонщикам), рідше політикам, журналістам, мистцям. Ця властивість йде поряд із напористістю, наполегливістю, стійкістю, безстрашністю, допомагає добиватися поставленої цілі, перемагати (*Wer frech wird, fliegt* [ZEIT ONLINE, 23.09.2009]). Їй не притаманні *grubigkeit* і *nahabst*. У цьому значенні лексема зустрічається у текстах в атрибутивних позиціях з іменниками типу *Leistung, Spielweise, Freistoß, Tor, Presse, Spieler, Politiker* тощо. Частіше ж виступає в предикативних сполученнях, характерними є поєднання з дієсловами *spielen, schießen, agieren, kämpfen*.

Особливої уваги заслуговує запозичене з їдиш слово *die Chuzpe*, яке все частіше вживається в німецькій пресі, але ще не достатньо знайоме мовцям. Як видно з аналізу, ця лексема, попри більш позитивну конотацію в їдиш, в німецькомовному вжитку частіше виступає в негативному значенні, отримуючи нове смислове навантаження. В залежності від контекстуального оточення *Chuzpe* може позначати як негативну неймовірну зухвалість, безсоромність, нахабство, грубість (*Ihren Wählern eine neue Zeitrechnung zu verordnen, dazu gehört Chuzpe* [DIE WELT, 28.03.2010]), так і такі позитивні характеристики як вміння спритно вловити момент і використати на свою користь, здатність інтелігентно, з присутністю духу переконувати інших, вміло прямо поставити незручне запитання, відсутність сором'язливості, які без труднощів ведуть до мети (*Diese Woche faszinierten Sie ein ganzes Talk-Show-Team mit Charme, Chuzpe und Charisma* [WELT am Sonntag, 05.05.2002]).

Отже, семантика розглянутих ЛО не є стабільною, в залежності від контексту вони набувають пейоративної чи, навпаки, меліоративної конотації.

Література:

1. Голод О.Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Голод Оксана Євгенівна. – Львів, 2004. – 20 с.
2. Липка С. І. Лексико-семантичне поле на позначення зухвалої поведінки в сучасній німецькій мові: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 "Германські мови" / Липка Світлана Іванівна. – Львів, 2013.
3. Glück H. Metzler Lexikon Sprache / Glück Helmut (Hrsg.), unter Mitarbeit von Friederike Schmöe. – [dritte, neubearbeitete Auflage]. – J. B. Metzler Verlag, Stuttgart. – Weimar, 2005. – 761 S.
4. Havryliv O. Verbale Aggression. Formen und Funktionen am Beispiel des Wienerschen / Oksana Havryliv // Verbindung mit Hans Moser und Ingo Reiffenstein herausgegeben von Peter Wiesinger. Band 39 / Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften. – Frankfurt am Main, 2009. – 224 S.

